

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Planowanie procesu uczenia się ucznia przez nauczyciela

Author: Anastazja Sorkowicz

Citation style: Sorkowicz Anastazja. (2008). Planowanie procesu uczenia się ucznia przez nauczyciela. W: Z. Gajdzica (red.), "Aktywny w szkole - aktywny w życiu : narzędzia pedagogiczne w kształtowaniu środowiska edukacyjnego : budowanie aktywności edukacyjnej" (S. 25-27). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

★ MODUŁ V — Anastazja Sorkowicz

Planowanie procesu uczenia się ucznia przez nauczyciela

1. Planowanie dydaktyczne jako element kierowania uczeniem się uczniów (wprowadzenie do tematu: konieczność planowania poważnych przedsięwzięć – słuchanie tekstu dotyczącego celowości planowania. Skutki planowania, ćwiczenie indywidualne – opracowanie planu własnego rozwoju, dyskusja).
2. Strategie kierowania pracą uczniów: style relacyjny i zadaniowy (porównanie – wykład z prezentacją multimedialną, przykłady). Określenie własnego stylu pracy – ankieta, mapa wyobrażeń swojej roli zawodowej; konsekwencje przyjmowania wybranej strategii.
3. Plan jako wytyczna działania nastawiona na organizowanie uczenia się uczniów – cechy dobrego planu. Etapy planowania dydaktycznego: planowanie kierunkowe, wynikowe i metodyczne – konieczność zachowania kolejności planowania, kolejność i części planu metodycznego, porównanie planu metodycznego lekcji tradycyjnej i lekcji współczesnej (wykład z prezentacją multimedialną, praca w grupach zadaniowych – slogany reklamujące planowanie, sporządzenie kontraktu).
4. Gospodarowanie czasem ucznia (kategorie czasu pracy ucznia: czas planowany, czas przydzielony, czas zajęty, czas wykorzystany, czas niezbędny dla poszczególnych uczniów; problem kurczenia się czasu, umiejętne regulowanie czasu pracy uczniów – wykład z prezentacją multimedialną, praca w grupach – burza mózgów nt. „Sposoby radzenia sobie z kurczącym się czasem”).
5. Zasady planowania dydaktycznego (pięć klasycznych zasad nauczania: świadomości, przystępności, pogładowości, systematyczności i trwałości; praca w grupach – tworzenie katalogu zasad, formułowanie własnych zasad dydaktycznych w formie zdań rozkazujących, rozmowa kierowana).
6. Zalety i wady planowania dydaktycznego – szukanie argumentów na korzyść planowania lub przeciwnie. Spirala edukacyjna (praca w grupach, burza mózgów, analiza przykładów).
7. Trudności związane z planowaniem (przykłady konkretnych problemów, praca w grupach – szukanie konstruktywnych rozwiązań, ćwiczenie: kryształ kompetencji planistycznych nauczyciela).
8. Podsumowanie zajęć.

Planowanie procesu uczenia się ucznia przez nauczyciela

Cele:

- zrozumienie wpływu przyjętej strategii kierowania pracą uczniów na proces planowania pracy przez nauczyciela,
- poznanie cech dobrego planu,
- doskonalenie efektywnego projektowania pracy ucznia i nauczyciela poprzez wskazanie kolejnych etapów planowania,
- uświadomienie skutków planowania dla praktyki edukacyjnej.

Planowanie

To oczywiste, że odpowiednie planowanie polepsza efekty wszelkiej działalności. **Planowanie** stanowi jeden z głównych warunków skuteczności świadomego i celowego działania, zwłaszcza długotrwałego i złożonego (Kupisiewicz 2000, s. 191). **Kierowanie uczeniem się** należy do czynności skomplikowanych i dlatego jednym z podstawowych obowiązków nauczyciela jest zaplanowanie tego procesu. Czynność ta jest określana mianem **planowania dydaktycznego**. Sprawne i umiejętne planowanie dydaktyczne świadczy o profesjonalizmie nauczyciela. Praca planistyczna nie tylko zapobiega przypadkowości w trakcie uczenia się, ale również pozwala osiągnąć znacznie wyższe efekty i umożliwia doskonalenie pracy wszystkich uczestników procesu dydaktycznego.

Wpływ stylu kierowania pracą uczniów na planowanie

Przedmiotem badań w psychologii społecznej są m.in. dwie pokrewne strategie kierowania pracą uczniów, związane z przyjętym przez nauczyciela nastawieniem. Pierwszą z nich jest **relacyjny** (demokratyczny, integracyjny, partycypacyjny, niedyrektywny) styl pracy nauczyciela, zorientowany na korzystne stosunki w grupie. Nauczyciel przyjmujący ten styl nie ustaje w poszukiwaniu dróg ulepszenia współpracy z zespołem uczniowskim, nawet kosztem znacznej redukcji pierwotnych celów kształcenia. Styl relacyjny w edukacji owocuje **skutecznością relacyjną** w postaci uspołecznienia, dobrej atmosfery pracy, zadowolenia ze szkoły, prowadzi do humanistycznego systemu kształcenia. Potwierdza się w praktyce, gdy uczniowie są dojrzały, zadania są oryginalne i złożone, nie ma przy nich pośpiechu, potrzebna jest silna motywacja, a nauczyciel jest doświadczony.

Drugi wyróżniony styl pracy nauczyciela nazwany został **zadaniowym** (autokratycznym, dominacyjnym, dyrektywnym). Nauczyciel o zadaniowym stylu kierowania zorientowany jest na osiąganie celów kształcenia, dlatego dąży do możliwie jasnych sytuacji dydaktycznych, dokładnej analizy zadań, zwięzłego wydawania poleceń, systematycznego sprawdzania wyników oraz szybkiego korygowania błędów. Satisfakcja z pracy ma być skutkiem jej dobrego i sprawnego wykonania.

Styl zadaniowy wykazuje **skuteczność zadaniową** w postaci osiągnięć szkolnych na miarę motywacji i zdolności uczniów. Odbywa się to jednak kosztem najsłabszych uczniów, którzy są pod specjalnym nadzorem nauczyciela przekonanego, że bezpośrednie kierowanie służy najlepiej właśnie im. Dlatego też ten styl potwierdza się w praktyce, gdy uczniowie są mało samodzielni, zadania są jasne i stosunkowo proste, czas pracy jest bardzo cenny, a autorytet nauczyciela niepewny. Przynosi korzyści doraźne, lecz nie zawsze długofalowe, bo ogranicza pracę ucznia do roli wykonawcy poleceń i może prowadzić do technologicznego systemu kształcenia (Niemierko 2007, s. 175-178).

To oczywiste, że nauczyciel reprezentujący zadaniowy styl kierowania dydaktycznego jest bardziej skłonny szczegółowo planować uczenie się uczniów. W przeciwieństwie do nauczyciela skłaniającego się do przyjęcia relacyjnego stylu pracy, będzie on bardziej niechętny spontanicznym działaniom. Należy jednak pamiętać, że u doświadczonych nauczycieli strategie relacyjne i zadaniowe przeplatają się i wiążą.

Cechy dobrego planu

Zdaniem filozofa Tadeusza Kotarbińskiego osoba planująca jakąś czynność „stawia sobie lub zakłada jakiś cel i obmyśla środki do tego celu. Te akty poprzedza powstanie jakiejś potrzeby, której ów cel miałby uczynić zadość, zaś po zbudowaniu projektu planu następuje jego akceptacja, czyli przyjęcie projektu, który dzięki temu staje się planem, i wreszcie wykonywanie planu połączone z kontrolą wykonania” (Kotarbiński 1960, s. 113). Wspomniany autor wyróżnił jedenaście cech dobrego planu. Jego zdaniem dobry plan cechuje: **celowość** – powinien on „wskazywać właściwe środki do celu, któremu służy”, **perspektywiczność** – większą wartość mają „plany długodystansowe”; **strategiczność** – szczegółowość planu powinna być „należycie ograniczona”, żeby nie krępować swobody działania; **racjonalność** – rozumność, „ugruntowanie poznawcze”, uwzględnianie wszystkich związków przyczynowo-skutkowych zachodzących pomiędzy poszczególnymi częściami; **kompletność** – zupełność, niepozostawianie luk i niedomówień, obejmowanie wszystkiego, co potrzebne, aby zadanie mogło być wykonane; **wewnętrzna zgodność** – konsekwencja, unikanie wewnętrznych sprzeczności, korelacja, wzajemne uzupełnianie poszczególnych części; **wykonalność** – zgodność z doświadczeniem, ustrzeżenie się przed fantazjowaniem, cecha ta możliwa jest do zweryfikowania dopiero po wykonaniu planu, „kiedy plan będzie już niepotrzebny”; **operatywność** – poręczność, łatwość i wygoda stosowania w konkretnym działaniu; **elastyczność** – plan „giętki, plastyczny, zwrotny”, możliwy do skorygowania przy nieprzewidywalnych okolicznościach; **terminowość** – „wyznaczenie przyszłego kresu robocie”; **skuteczność** – wysoka pewność „dobrej roboty” i pożądanego wyniku (Kotarbiński 1960, s. 120-125; modyfikacje określił Kotarbińskiego za: Niemierko 2007, s. 179-180).

Etapy planowania dydaktycznego

W dydaktyce wyróżnia się trzy etapy planowania dydaktycznego: (1) planowanie kierunkowe, (2) planowanie wynikowe, (3) planowanie metodyczne.

Pierwszy etap planowania dydaktycznego stanowi **planowanie kierunkowe**. Ukierunkowuje ono czynności uczniów i nauczyciela na ustalone cele, wiąże cele emocjonalne kształcenia z celami poznawczymi oraz wskazuje materiał kształcenia niezbędny do osiągnięcia tych celów. Jego zasięg jest bardzo szeroki, ponieważ obejmuje wybrany szczebel szkoły, rok szkolny lub semestr. Stanowi najwcześniejszy i najogólniejszy etap planowania dydaktycznego. Dzięki niemu zyskuje się wstępną orientację co do podziału czasu potrzebnego uczniom do osiągnięcia wyznaczonych celów. Plan kierunkowy powinien być wystarczająco szczegółowy na to, by cele każdej lekcji mogły być z niego wywiedzione. Dla prawidłowego kierowania pracą uczniów istotne jest, aby najpierw sformułowane zostały cele kształcenia. Dobieranie materiału kształcenia oraz wszystkich niezbędnych środków działania dydaktycznego powinno następować po sprecyzowaniu celów.

Drugi etap planowania dydaktycznego stanowi **planowanie wynikowe**. Precyzuje ono wymagania programowe w związku z kolejnymi tematami zajęć. Obejmuje moduł programowy, dział lub kilkugodzinną jednostkę tematyczną przedmiotu. Planowanie wynikowe umożliwia kształcenie według wymagań, ponieważ określa przewidywane osiągnięcia uczniów w danym module oraz normuje ocenę pracy uczniów i nauczyciela zgodnie z wymaganiami programowymi.

Największą wartość stanowi **wielopoziomowy plan wynikowy**. Uszczegóławia on opisy wymaganych czynności dobranych do konkretnego modułu programowego z uwzględnieniem zróżnicowania poziomu pracy poszczególnych uczniów. Plan wynikowy związany jest z **wymaganiami programowymi**, które są wykazem niezbędnych osiągnięć ucznia, określających w miarę dokładnie, co uczeń powinien

opanować i umieć po zakończeniu realizacji danego przedmiotu (Żegnałek 2005, s. 107). Sporządzenie i zaprezentowanie uczniom wielopoziomowego planu wynikowego umożliwia dokonanie przez tych ostatnich samodzielnego i odpowiedzialnego wyboru własnego poziomu uczenia się konkretnego przedmiotu, a tym samym przyczynia się do zaspokojenia ich potrzeby osiągnięć (Niemierko 2007, s. 180-184, Arends 1995, s. 66). Warto pamiętać, że do podstawowych obowiązków nauczyciela należy nie tylko planowanie pracy, ale również wdrażanie uczniów do planowania własnej pracy oraz jej analizy i oceny (Bereźnicki 2001, s. 394). Możliwość zapoznania się z wielopoziomowym planem wynikowym pomaga uczniom w opanowaniu tej umiejętności.

Ostatni etap planowania przez nauczyciela uczenia się uczniów jest **planowanie metodyczne**. Plan metodyczny określa sposoby kierowania uczeniem się uczniów, czyli konkretyzuje wybrane metody kształcenia. Na tym etapie planowania dydaktycznego następuje więc przetwarzanie treści kształcenia w sytuacje dydaktyczne skłaniające uczniów do wykonywania przewidzianych czynności. Zatem plan metodyczny, przybierający najczęściej postać konspektu czy scenariusza lekcji, wytycza przebieg konkretnych zajęć. W trakcie przygotowywania planu metodycznego istotne jest, aby skupiać się raczej na czynnościach uczniów, a nie nauczycieli. Wobec powyższego odpowiednia będzie następująca **kolejność planowania metodycznego**: 1. czynności uczniów, 2. wyposażenie, 3. czynności nauczyciela i 4. czas planowany na daną sytuację dydaktyczną, wstępnie uznany za wystarczający do uzyskania przewidzianego wyniku (Niemierko 2007, s. 184-187).

Podstawę planowania uczenia się stanowią więc cele, wyrażane poprzez konkretną wiedzę, umiejętności, postawy, wartości i dyspozycje, które nauczyciel chce rozwinąć w uczniach (planowanie kierunkowe). Pożądane osiągnięcia uczniów muszą zostać opracowane w zależności od poziomów uczenia się, reprezentowanych przez poszczególnych uczniów (planowanie wynikowe), oraz metod pozwalających uczniom przyswoić materiał (planowanie metodyczne). Przyjęcie tej kolejności planowania może przyczynić się do optymalizacji całego procesu kształcenia: zarówno uczenia się uczniów, jak i czynności nauczyciela (Brophy 2007, s. 48-53).

Skutki planowania

Odpowiednio sporządzony przez nauczyciela plan dydaktyczny uświadamia wszystkim uczestnikom procesu kształcenia cele, pozwala wybrać poziom uczenia się danego przedmiotu i przygotowuje lekcje od strony metodycznej. Poprzez to daje „wyczucie kierunku” wspólnej pracy, porządkuje zarówno treści, jak i metody pracy. Umożliwia to odpowiednie gospodarowanie czasem ucznia. Warunkiem skuteczności działań edukacyjnych jest sporządzenie nie tylko planu uczenia się uczniów, ale również planu czynności nauczyciela. Stanowi to niezbędne narzędzie pracy zwłaszcza początkującego nauczyciela, który wypracowuje swój własny styl pracy. Odpowiednie przygotowanie do lekcji umożliwi mu bardziej rozważne podejmowanie decyzji dotyczących wyboru sposobu działania. Dodatkowym skutkiem prawidłowego planowania procesu dydaktycznego bywa również ograniczenie problemów związanych z utrzymaniem dyscypliny w klasie (Arends 1995, s. 66-68).

Bibliografia

- Arends R.I., *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1995.
- Bereźnicki F., *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Impuls, Kraków 2001.
- Brophy J., *Motywowanie uczniów do nauki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Kotarbiński T., *Sprawność i błąd. Z myślą o dobrej robocie nauczyciela*, PZWS, Warszawa 1960.
- Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, GRAF PUNKT, Warszawa 2000.
- Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, WAiP, Warszawa 2007.
- Żegnałek K., *Dydaktyka ogólna. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2005.